

Hyveet ekokriisien aikakaudella

ANTTI SAARI, VELI-MATTI VÄRRI
& JANI PULKKI

Tom Toron yhden ruudun sarjakuvastripissä isä istuu lastensa kanssa nuotion ääressä ja kertoo: ”Niin, planeetta tuhoutui, mutta pienen kauniin hetken ajan tuotimme paljon arvoa osakkeenomistajille”. Samalla kun elonkehän nopea heikkeneminen ja globaalit ilmastotoimet ovat edelleen keskenään valtavassa epäsuhdassa, herää kysymys, mitä nykyisestä elämäntavastamme haluamme säilyttää tuleville polville. Niiden joukossa ovat varmasti hyveet ja niitä koskeva ymmärrys, mutta mitä elämäntavastamme olisi syytä säilyttää, joka ei pahenna ja toista jo tapahtuneita katastrofeja?

Elämme luontokadon ja ilmaston kuumenemisen keskellä. Tällaiset suuret katastrofit tai niiden uhka nostavat esiin painavia eettisiä kysymyksiä: Miten tehdä osuutemme

planeetan elinkelpoisuuden eteen? Miten yksilöiden, organisaatioiden ja yhteisöjen tulisi toimia? Jos minä osallistun kansalaisaktivismiin ja tuon huoleni ympäristön tilasta rohkeasti esiin, onko toimintani silloinkin oikeaa ja arvokasta, vaikka kukaan ei kuuntelisikaan? Tulisiko organisaatiomme ottaa poliittisesti kantaa luontokatoon? Voimmeko yhteisönä elää merkityksellistä ja onnellista elämää, vaikka luopusimme aineellisesta yltäkylläisyydestä?

Kun pohdimme, mitä ekokriisin edessä pitäisi tehdä, voimme tarkastella vaihtoehtojen oikeellisuutta erilaisista näkökulmista. Ratkaisuja voi arvioida ensinnäkin sillä perusteella, noudatetaanko oikeana pidettyjä moraalिसääntöjä. Tätä lähestymistapa on tyypillinen sille eettiselle teoria-perinteelle, jota kutsutaan velvollisuus- tai sääntöetiikaksi. Toiseksi voidaan kohdentaa huomio toiminnan seuraamukseen, jolloin näkökulmana on seurausetiikka. Kolmanneksi eettisten ongelmien ratkaisussa voidaan tarkastella ihmisen moraalisen luonteen ja sitä heijastavan toiminnan pohjalta. Jälkimmäiset kysymykset sijoittuvat hyve-etiikaksi kutsutun moraalifilosofian alueelle. Hyveellä tarkoitetaan luonteenpiirrettä tai taipumusta, jota pidetään moraalisesti arvokkaana. Tärkeimpinä, niin sanottuina kardinaalihyveinä länsimaissa on vuosisatojen ajan pidetty viisautta, oikeudenmukaisuutta, rohkeutta ja kohtuullisuutta. Pitkän hiljaiselon jälkeen hyve-etiikka on tullut uudelleen suosituksi filosofiassa tutkimuksessa viime vuosisadan loppupuolelta alkaen. Muun muassa Alasdair MacIntyren ja Philippa Footin moraalifilosofiassa on osoitettu hyve-etiikan merkitys myös tämän päivän eettisten kysymysten pohtimisessa. Samalla

erityisesti antiikin hyve-etiikan klassikon Aristoteleen ajattelu on noussut uuteen arvoonsa.

Nykyään hyveistä ei puhuta ainoastaan akateemisen filosofian piirissä. Vuosituhannen vaihteessa hyveet ja niihin kytkeytyvät luonteenpiirteet ovat nousseet esimerkiksi positiivisen psykologian tutkimuskohteiksi niin maailmalla¹ kuin Suomessakin². Suomalaisessa kasvatusta koskevassa tutkimuksessa ja keskustelussa hyveet ovat olleet toisen maailmansodan jälkeen marginaalissa³, mutta viime vuosikymmeninä kouluissa on kiinnostuttu uudella tavalla hyveiden ja luontevahvuuksien kehittamisestä. Esimerkiksi positiivisen psykologian sovelluksessa positiivisessa pedagogiikassa tutkitaan hyveitä ja luontevahvuuksia sekä niiden kehittämistä kouluopetuksessa.⁴ Niin ikään yrityksissä arvo puhe on saanut rinnalleen esimerkiksi johtamisen hyveitä koskevia listauksia.⁵ Lisäksi aikakauslehdissä, johtamiskirjallisuudessa ja self help -oppaissa puhutaan usein hyveistä. Hieman vanhahtavasta termistä on siis jälleen tullut trendikäs.

Hyveistä on syytä puhua myös käynnissä olevan ilmaston kuumenemisen ja lajikadon yhteydessä. Suomalaisessa kasvatustieteessä on viime vuosina puhuttu taajaan ekososiaalisesta sivistyksestä (ks. edellinen luku), joka tähtää ihmisen materiaalisen vaurauden sijaan ekosysteemien

1 Ks. esim. Peterson & Seligman 2004

2 Ojanen 2014

3 Launonen 2000

4 Saari & Harni 2016

5 Ks. esim. Hackett & Wang 2012

elinvoimaisuuteen sekä hyvään ja kestäväan elämäntapaan. Tällaiseen sivistyskäsitykseen liitetään myös hyveitä, kuten vastuullisuus ja kohtuullisuus.⁶ Olennaista ekososiaalisen sivistyksen kasvatustavoitteissa on elämää ylläpitävien tekijöiden järjestys, jossa ekologiset kysymykset ovat tärkeimpiä, sillä ne muodostavat elämän perustan. Niiden varaan rakentuu kaikki muu, kuten luovuttamattomat ihmisoikeudet, joka mahdollistaa arvokkaan elämän sekä vakaan talouden vaaliminen, jotta maapallon resursseja voidaan jakaa reilusti ja ihmisten perustarpeet saadaan tyydytettyä.⁷ Ekososiaalisten hyveiden ytimessä ovat näin ollen sellaiset luonteenpiirteet, joilla elämä yhden maapallon rajoissa on mahdollista.⁸

Minkälaisia hyveitä oma aikamme tarvitsee? Minkälaisia haasteita hyveiden harjoittaminen yksilöinä, organisaatioina ja yhteisöinä kohtaa tässä ajassa? Luomme aluksi lyhyen katsauksen länsimaisen hyve-etiikan aatehistoriaan. Tämä auttaa ymmärtämään oman aikamme hyveiden määrittelyä ja niiden mukaan toimimiseen liittyviä haasteita. Tämä jälkeen kuvaamme, miten hyveiden luonnetta arvioidaan tänä päivänä yksilön ja yhteisön sekä tietoisien ja tiedostamattoman jännitteiden viitekehyksessä. Lopuksi pohdimme tarinoiden ja esimerkkien keskeistä roolia hyve-etiikassa.

6 Salonen & Bardy 2015, 8–10

7 Salonen & Bardy 2015, 6

8 Pulkki 2021

LÄNSIMAISET HYVEET ANTIIKISSA JA KESKIAJALLA

Länsimaisen hyve-etiikan filosofian katsotaan usein juontuvan kreikkalaisen filosofin Aristoteleen (84 eaa.–322 eaa.) ajatteluun ja erityisesti *Nikomakhoksen etiikka* -teokseen. Siinä esitetään monet sittemmin keskeisiksi määritellyt hyveet, kuten edellä mainitut neljä kardinaalihyvettä⁹. Hyveiden mukainen toiminta palvelee Aristoteleen mukaan ihmisen luontaista pyrkimystä *eudaimoniaan*, joka on usein käännetty onnellisuudeksi¹⁰, mutta se on käännetty joskus myös kukoistukseksi tai (ihmisen) hyväksi elämäksi. Kyseessä on korkein inhimillinen hyvä, sillä se on kaiken toiminnan perimmäinen päämäärä. Onnellisuutta ei toisin sanoen tavoitella minkään muun asian vuoksi. Sen perusteella voidaan puolestaan määritellä luonteenominaisuuksia ja hyveitä, jotka palvelevat tätä päämäärää. Aristoteles korosti myös käytännöllisen järjen eli *fronesis*-hyveen tärkeyttä. Siinä missä viisauden hyve eli *sofia* viittaa kykyyn ymmärtää ympäröivän kosmoksen luonne ja ihmisen asema sen osana, käytännöllinen järki taas mahdollistaa sen, että osaamme käyttää harkintaa pyrkimyksissämme saavuttaa korkein hyvä eli onnellisuus. Käytännön viisaus ei tarkoita jonkin ohjeen tai moraalिसäännön (esim. kultainen sääntö) seuraamista, vaan

9 Aristoteleen hyveiden luettelo, ks. Aristoteles 2012, III, 6-V

10 Mt., I, 4, 1095a15–30; I, 6, 1097b

harkinnanvaraista toimintaa vaihtelevien tilanteiden ja niiden esittämien haasteiden mukaisesti¹¹.

Hyve-etiikka kytkeytyy käsityksiin paitsi ihmisen perusluonnosta myös ihmistä ympäröivästä yhteisöstä sekä maailmankaikkeudesta. Antiikin filosofiassa kaiken olevaisen kokonaisuutta katsottiin hallitsevan järjellinen kokonaisuusperiaate, *logos*. Koska logos hallitsee kaikkea, se hallitsee myös ihmistä. Edelleen, koska logos on järjellinen, ihmisen on mahdollista ymmärtää se oman järkensä avulla. Ihmisen hyveiden mukainen toiminta on näin ollen järjellistä ja kosmisessa mittakaavassa hyvää toimintaa.¹²

Hyve-etiikka muodosti perustan moraalijärjestelmille Välimerta ympäröivissä kulttuureissa aina keskiajan lopulle saakka. Sen ytimenä oli ajatus yhtäältä ihmisestä luonnontilaisena ja vailla moraalista kasvatusta ja toisaalta ihmisestä sellaisena kuin hän olisi, jos hän toteuttaisi *teloksensa*, oman täydellistymisen potentiaalinsa. Etiikka käsitteli niitä keinoja, joilla ihminen pääsee edellisestä tilasta jälkimmäiseen¹³. Keskiajalla teistiset uskonnot, kuten juutalaisuus, kristinusko ja islam lisäsivät moraalijärjestelmiin ajatuksen jumalallisesta käskystä, jota ihmisen tulee toiminnassaan noudattaa. Samalla muutettiin antiikista perittyä hyveiden luetteloa. Kristillinen teologia lisäsi antiikista perittyihin kardinaalihyveisiin kolme teologista hyvettä: uskon, toivon ja rakkauden.

11 Mt.

12 Taylor 1989

13 MacIntyre 2004, 74–75

MAAILMANKUVALLINEN MURTUMA JA YKSILÖN ESIINNOUSU

Uudella ajalla hyveitä ympäröivä kosmologia ja ihmiskuva muuttuivat. Luonnontieteiden piirissä hylättiin vähitellen aristotelinen tapa selittää luontoa *teloksen* kautta: luonnossa ei enää nähty sisäisiä järjellisiä päämääriä, vaan luonnon katsottiin toimivan mekaanisesti¹⁴. Jos luonnontiede kykenee selittämään luonnon mekaanista, syy-seuraussuhteiden alaista toimintaa, sitä voidaan näin ollen oppia myös hallitsemaan. Ihminen asetti tällä tavoin itsensä uudella tavalla luomakunnan kruunuksi.

Keskiajan feodaalisen ja yksinvaltaan perustuvan poliittisen järjestelmän vaiheittainen murtuminen loi Eurooppaan tilaa myös liberalistisille vapauden ja tasa-arvon ihanteille, jotka syrjäyttivät jossain määrin perinteisempää kristillistä moraalialia ja ihmiskuvaa, jossa ihminen nähtiin alisteisena jumalalliselle ja maallisen hallinnon vallalle¹⁵. Yksilön vapaudesta tuli modernin yhteiskunnan kehittyessä vähitellen kansanvaltaisen yhteiskunnan keskeinen arvo. Englantilaisen filosofi John Locken (1632–1704) liberalistinen ihmiskäsitys olikin yksilöä painottava eli individualistinen. Kristillisissä hyveissä painottuu ihmisen alistuminen häntä itseään korkeammille päämäärille, mutta Locken vaikutusvaltaisessa

14 Taylor 1989

15 Taylor 1995, 34

ajattelussa ihmisyksilö on luonnostaan vapaa ja oikeutettu etsimään omaa parastaan. Lisäksi Lockelle Jumala oli luonut ihmisen hyödyntämään ympäröivän luonnon runsautta – toisin sanoen luonto oli olemassa ihmistä varten. Ihmiselle oli aikojen alussa annettu velvollisuus varjella ja viljellä maailmaa sillä edellytyksellä, ettei ihminen tarkoituksellisesti tuhoa sitä¹⁶. Mutta ennen modernia teollisuusyhteiskuntaa maailman luonnonvarojen rajallisuus ei näyttänyt samalta kuin 2000-luvun ekokriisien yhteydessä¹⁷. Kahdeksan miljardin ihmisen globaalissa teollistuneessa kapitalismissa luonnonvarojen käyttö on saanut kokonaan toisenlaiset mittasuhteet kuin Locken ajan alle miljardin ihmisen maailmassa.

Nykyistä elämänmuotoa kritisoivien filosofien, kuten kanadalaisen Charles Taylorin mukaan yksilön arvo on merkittävä länsimaisen moraalin pilari, mutta toisaalta yksilökeskeisyys saa pahimmillaan ihmiset vieraantumaan itsensä ulkopuolella olevista suurista kysymyksistä ja arvoista. Individualismin äärimmäisissä muodoissa jopa moraalisisista periaatteista ja hyveistä on tullut vapaan yksilön identiteetti- ja elämäntapavalintoja¹⁸. Ajatus itsensä ja arvojensa valitsemisesta on Taylorille illuusio, sillä valintoja voidaan tehdä vain jotakin tiettyä taustaa vasten, jota yksilö itsessään ei voi valita. Tällaista taustaa Taylor kutsuu *merkityshorisontiksi* tai *merkitysnäkökentäksi*, jotka esimerkiksi perinne, historia, kulttuuri ja luonto meille muodostavat¹⁹. Merkitysnäkökenttä tarjoaa

16 Locke 1995

17 Yrjönsuuri 1995, 21–27

18 Taylor 1995; MacIntyre 2004

19 Taylor 1995, 65–67, 86

meille myös erilaisia hyveitä ja niiden harjoittamisen tapoja, joihin meillä on aina väistämättä jonkinlainen suhde. Emme siis lopulta edes vapaina yksilöinä pysty täysin valitsemaan omaa moraalista näkökenttäämme. Se hahmottaa olemistamme silloinkin, kun oma elämä vaikuttaa merkityksettömältä tai yhteiskunnan tarjoamat ihanteet ja hyveet arvottomilta.²⁰

Monet yhteiskuntafilosofit ovatkin tuoneet esille, ettemme ole yksilöinä lainkaan niin vapaita kuin usein kuvittelemme olevamme. Samalla kun kulttuurimme ylistää vapautta, meitä ohjataan näkemään vapautemme kuluttamisen ja oman toimintamme loputtoman tehostamisen kautta.²¹ Meidät pakotetaan epäsuorasti olemaan oman elämämme yrittäjiä, jotka ajattelevat omaa parastaan, kilpailevat toisiaan vastaan ja näin pitävät yllä organisaatioiden ja valtioiden taloudellista kilpailukykyä. Meidän on pakko kuluttaa enemmän, jotta voisimme kokea itsemme arvokkaiksi.²²

Elämme siis keskellä eräänlaista vapauden paradoksia: samalla kun ihminen riistää ekosysteemiä pelkkänä energia- ja raaka-ainevarantona oman vapautensa ja mielihyvänsä palvelemiseksi, on ihmisestä itsestään tullut resurssi talouden rattaisiin. Max Weber (1864–1920) kirjoittaa profeettallisesti vuonna 1905: ”Ihminen syntyy koneistoon, ja meno jatkuu ehkä siihen saakka, kunnes viimeinenkin sentneri fossiilista polttoainetta on hehkunsa hehkunut”.²³

20 Taylor 1989

21 Stiegler 2010

22 Värrö 2002

23 Weber 1980, 134

MORAALI VAILLA PERUSTAA? HYVEET JA VASTUU KOMPLEKSISESSA MAAILMASSA

Monet filosofit ja aatehistorioitsijat näkevät, että olemme edellä kuvattujen kehityskulkujen lopputuloksena tilanteessa, jossa moraalinen oikeuttaminen on käynyt mahdottomaksi: Ihmisten ja yhteisöjen on yhä vaikeampaa löytää yksilöitä suurempia arvoja ja merkityksiä pelkän kilpailun ja kulutuksen ulkopuolelta. Oscar Wilden kuuluisaa tokaisua mukailen tiedämme kaiken hinnan, mutta emme minkään arvoa.

Kuten alussa totesimme, hyve-etiikka on tehnyt paluun ja pyrkii ratkaisemaan monia etiikan ongelmia. Mutta koska hyveinä pidetyt asiat perustuvat vallitsevaan maailmankuvaan, ei muinaisia hyve-eettisiä järjestelmiä, kuten aristotelismia, voi sellaisenaan tuoda nykypäivään. Positiivinen psykologiaakaan, vaikka se väittää perustuvansa tieteellisesti tutkittuun tietoon ihmisen hyveistä, ei korjaa tilannetta. Sitä on syytetty paitsi hyveiden yhteiskunnallis-historiallisen viitekehysten ohittamisesta myös kulttuurisesti sidoksisen arvotulkintojen ja yksilökeskeisen ihmiskuvan kuvaamisesta kaikille ihmisille yhteisinä.²⁴ Psykologian pohjalta ei myöskään voida ratkaista moraalisia kysymyksiä: psykologia voi kertoa jotakin hyveiden ja niiden mukaisen toiminnan psykologisesta perustasta ja lainalaisuuksista,

24 Zevnik 2012; Harni & Saari 2015

mutta ei kykene ottamaan kantaa eri hyveiden arvoon tai tavoiteltavuuteen²⁵.

Tilanne ei kuitenkaan ole näin synkkä. On varmasti totta, että elämme jossain määrin jälkimodernia aikaa, jolloin on mahdotonta luoda kaikille yhteistä moraalialia. Toisaalta voidaan kysyä, tarvitsevatko hyveet todella täysin eheää perustaa? Kuten todettu, esimerkiksi kristillinen hyve-etiikka on ollut osa paitsi osa moraalifilosofiaa myös eurooppalaisten ihmisten elettyä arkea vuosisatojen ajan. Esimerkiksi suomalaisessa koulukasvatuksessa kristillisillä hyveillä oli vielä viime vuosisadan alkupuolelle saakka keskeinen asema.²⁶ Monet erityisesti luterilaisen perinteen hyveistä vaikuttavat ihmisten arjessa edelleen, vaikka niiden kristillistä perustaa ei tunnustettaisikaan.²⁷ Tutkimusten mukaan tänä päivänä suomalaiset tunnustavat erilaisia hyveitä ja arvostavat itsessään ja toisissaan erityisesti rehellisyyttä ja ahkeruutta²⁸. Lisäksi vaikka hyveiden kuvaukset vaihtelevat kulttuureissa ja historiassa paljonkin, on tietyin varauksin esitetty, että suuri osa hyveistä, kuten totuudellisuus, rohkeus ja viisaus, on luonteeltaan universaaleja, kaikille ihmisille ja yhteisöille yhteisiä.²⁹ On siis perusteltua väittää, että hyveet ovat jossain määrin kaikkia ihmisyyhteisöjä koossa pitäviä aineksia.

Edellä kuvatuilla aatehistoriallisilla kehityskuluilla on kuitenkin seurauksia sille, miten hyveitä sovelletaan ekokriisien

25 Psykologismista ja emotivismista, eli moraalien kysymysten ymmärtämisestä etupäässä psyykkisinä tiloina tai tunteiden ilmaisuina ks. MacIntyre 2004, 23–56

26 Launonen 2000

27 Helkama & Portman 2019

28 Helkama 2014

29 Kylliäinen 2021

aikakaudella yhteiskunnassa ja ihmisten arkielämässä. Nostamme esimerkeiksi kaksi jännitettä, jotka ovat osittain seurouksia edellä kuvatuista historiallisista kehityskuluista.³⁰

Yksilö–yhteiskunta: Liberalismin perintönä on tavallista nähdä yhteiskunnan koostuvan pohjimmiltaan vapaista ja vastuullisista yksilöistä. Kuitenkin yksilöiden vaikutusmahdollisuudet yksilöinä ovat pieniä, kun taas ekokriisien kaltaiset haasteet ovat globaaleja, ja sellaisena ne vaativat valtavia ja pikaisia rakenteellisia muutoksia muun muassa energiantuotannossa. Toisaalta mikäli kaikki ajattelevat olevansa voimattomia, mitään ei tapahdu. Todetaan vain asioiden olevan pielessä, mutta mitään ei voi tehdä, koska yksilön vaikutusvalta on mitätön. Tällaista ajattelutapaa voi kutsua kyyniseksi järjeksi.³¹ Juuri tämä yksilöiden jaettu usko voimattomuuteensa takaa vallitsevan tilan jatkuvuuden. Tämä voidaan nähdä seurauksena mainitusta liberalismin aikaansaamasta sulkeutumisesta omaan itseemme. Vaikka tämänkaltaisesta jännitteestä ei ole helppoa poispääsyä, voi kyynisen järjen ajattelutavan haastaa hyve-etiikan näkökulmasta. Hyveiden seuraaminen ei näet vaadi sitä, että kaikki toimisivat samalla tavoin. Sen sijaan voimme katsoa toimivamme hyvällä tavalla, koska näemme sen oikeudenmukaisuuden, rohkeuden ja kenties viisauden harjoittamisena.

Tietäminen–tietämättömyys, tietoinen–tiedostamaton: Ilmastomuutoksesta ja luontokadosta on runsaasti tietoa, mutta on piinallisen selvää, että tämä ei aina vaikuta yksilöiden,

30 Varpanen, Saari, Kallio & Jurvakainen 2022

31 Sloterdijk 1983

yritysten ja valtioiden toimintaan. Emme ole aina järkiolentoja, jotka toimivat objektiivisen tiedon varassa.³² Monet ekologisiin katastrofeihin liittyvistä ilmiöistä ovat asioita, jotka tavalla tai toisella torjutaan tietoisuudesta. Emme halua tietää – tai emme halua tietää tietävämmme – erityisesti silloin, kun tämä traumaattinen tieto uhkaa maailmankuvaamme tai käsityksiä itsestämme.³³ Ekologisesti tuhoisia ideologioita, uskomuksia ja arvoasetelmia onkin voitava arvioida kriittisesti siten, että niiden purkamisesta ei seuraa vain torjuntaa, mikä puolestaan aiheuttaisi vain lisää tuhoa ja kärsimystä. Tämä edellyttää kykyä tuoda esiin, käsitellä ja kestää hankalia emootioita ja eksistentiaalisia kysymyksiä,³⁴ mutta myös löytää niistä mahdollisuuksia harjoittaa jo tunnustettuja hyveitä, kuten rohkeutta, totuudellisuutta ja kohtuullisuutta.

HYVEET VAILLA IHMISKESKEISYYTTÄ?

Ekologisten kriisien keskellä voidaan helposti kuvitella vastaväitteitä sille, miksi ekologisesti kestäväää elämää tulisi rakentaa hyveiden pohjalle. Eikö hyve-etiikka ole auttamattoman itsekeskeistä, jos se kohdistuu Aristotelestä seuraten

32 Kollmus & Agyeman 2002

33 Dodds 2011

34 Pihkala 2017

vain ihmisen omaan onnellisuuteen? Eikö juuri yksilökeskeisestä maailmankuvasta olisi syytä päästä eroon nyt, kun suuri osa ympäristökriiseistä on kytköksissä yksilökeskeiseen kuluttamiseen ja välitöntä mielihyvää ylistävään kulttuuriin? Lisäksi hyve-etiikka vaikuttaa olevan keskittynyt vain ihmiseen ja hänen hyvinvointiinsa. Entä eläinten ja muun ekosysteemin hyvinvointi? Eikö olisi syytä syöstä ihminen lopultakin alas luomakunnan kuninkaan valtaistuimelta ja palauttaa ei-inhimilliselle luonnolle itseisarvo, johon ihminenkin mukautuisi?

Osa vastaväitteistä, kuten kritiikki ihmiskeskeisyyttä kohtaan, on syytä ottaa huomioon. Toiset niistä taas eivät kestä lähempää tarkastelua. Hyveiden luetteloihin on perinteisesti kuulunut pelkästään lyhytaikaisen mielihyvän tavoittelun kyseenalaistavia sisältöjä. Jo Aristoteles toteaa, että hyvettä ei kannata samaistaa hetken nautintoihin³⁵. Hyveet eivät myöskään palaudu pelkästään yksilön muusta yhteiskunnasta eristettyyn olemassaoloon. Yksilö voi olla hyveellinen vain osana yhteisöä, jonka käytännöistä tiettyjen luonteenpiirteiden arvostus kumpuaa ja joiden keskellä hyveiden mukainen elämä toteutuu. Ihminen kehittyy sosialisatioprosessissa yhteiskunnan odotusten vaikutuksesta moraalisubjektiksi, jossa hän saa tunnustusta toimimisesta tiettyjen arvojen, hyveiden sekä haluamisen, tuntemisen ja ajattelun ihanteiden mukaisesti. Siten tunnustusta toisilta hakevan subjektin sisäinen rakenne ja yhteiskunnan rakenteet ovat toisiinsa kietoutuneita.³⁶

35 Aristoteles 2012, I, 5, 1095b, 15–30

36 Väri 2018.

Hyve-etiikka suuntautuu laajalle levinnyttä ajatusta vastaan, jonka mukaan ihminen olisi oman onnensa seppä: jos sinnikkäästi tavoittelee omia päämääriään, voi lopulta onnistua missä vain. Päinvastoin hyve-etiikkaan on perinteisesti sisällytetty myös ihmiselämän traagisuuden tunnustaminen³⁷. Kohtalo vaikuttaa syntymästä alkaen ihmisen elämään ilman, että hän kykenee vaikuttamaan elämänsä kulkuun. Toisinaan kohtalo asettaa ihmiset mahdolltomiin tilanteisiin, joissa voimme toki vapaasti valita, mutta tarjolla on vain huonoja vaihtoehtoja. Sattuma ei myöskään ole suonut kaikille samanlaisia kykyjä ja resursseja tavoitella hyvää elämää. Siksi erityisesti pohjoismaisessa hyvinvointimallisissa valtiolla on tärkeä rooli mahdollisuuksien tasaamisessa ja suojautumisen elämän traagisuuden pahimmilta muodoilta.³⁸

Sen sijaan on syytä suhtautua kriittisesti hyve-etiikan länsimaisessa perinteessä vallinneeseen antroposentrismiin, ajatukseen ihmisestä luonnon valtiaana. Jopa silloin, kun kristinusko asetti Jumalan ihmistä korkeammaksi olennoksi, oli tapana asettaa kasvit ja eläimet ihmisen alapuolelle.³⁹ Siksi on aiheellista pohtia, kuinka hyve-etiikka voisi tiedostaa ihmisen ja biosfäärin eli koko maapallon elonkehän yhteenkietoutuneisuuden. Kenties on lisäksi mahdollista laajentaa käsitystä yhteisöstä koskemaan myös muita kuin ihmisiä. Länsimaisen filosofian piirissä on viime vuosisadalla esitetty painavia puheenvuoroja, jotka haastavat ihmisen aseman

37 MacIntyre 2004

38 Esping-Andersen 1990

39 Martusewicz, Edmundson & Lupinacci 2015

ja erillisyyden suhteessa luontoon. Ranskalaisen filosofin Maurice Merleau-Pontyn kehofenomenologia ja norjalaisen Arne Naessin syväekologia perustuvat ajatukseen ihmisen ja luonnon alkuperäisestä yhteenkietoutumisesta, jossa ei ole erotettavissa subjektia eikä objektia. Kasvaakseen moraali-subjektiksi ihminen tarvitsee muita ihmisiä, eläimiä ja eliöitä sekä yhteistä moraalista näkökenttää moraali-identiteettinsä lähteeksi. Aikuisuus on ihmisen mitan tiedostamista, oman riippuvuuden tunnustamista ja sen hyväksymistä, ettei ihminen tule koskaan valmiiksi.⁴⁰

Ihmisen alkuperäinen suhde luontoon on kehollinen, vielä vailla tietoisuutta. Ihminen tulee itsestään tietoiseksi sosiaalisessa todellisuudessa, kieliyhteisössä, ja siksi ihmisen kaikki maailman tulkinnat ovat kielen välittämiä. Kielellisyyden ansiosta ihmisellä on kyky oman maailmasuhteensa *metaeettiseen* arviointiin, mikä tarkoittaa mahdollisuutta nykyhetkessä tulkita mennyttä ja ennakoita ja suunnitella tulevaisuutta. Tämän metaeettisen kykymme ansiosta voimme myös ymmärtää, että ihminen alkuperäisesti kehollisena, ei-vielä kielellisenä olentona on kietoutunut luontoon, ja tämä alkuperäinen kietoutuneisuus on inhimillisen tietoisuuden ja kaikkien merkitysten alkuperäinen lähde.⁴¹ Metaeettisen arviointikykymme ansiosta käsitämme ihmisen perustavan vastuun maailmassa olemisestaan, vastuun toiselle, mikä tarkoittaa myös vastuuta luontosuhteesta: sen minkä teemme luonnolle, teemme itsellemme.

40 Värri 2018

41 Merleau-Ponty 1968; 2003

TARINOIDEN VOIMA JA ONGELMALLISUUS

Monet nykyiset hyve-etiikan teoreetikot korostavat tarinoiden ja moraalisten esimerkkien roolia hyveiden esittämisessä ja niitä koskevassa pohdinnassa. Esimerkiksi Alasdair MacIntyre on painottanut ihmisen olevan pohjimmiltaan tarinallinen olento, joka ymmärtää omaansa ja muiden elämää usein kertomusten kautta. Niinpä esimerkiksi Homeroksen Ilias ja Odysseia ovat toimineet antiikissa moraalikasvatuksen välineinä, sillä ne heijastavat oman yhteisönsä käsityksiä hyveistä ja niiden mukaisesta elämästä. Samalla niillä on kasvatuksellinen ja yhteisöä koossa pitävä vaikutus.⁴²

Tarinat eivät tarjoa ainoastaan yksiselitteisiä ihanteita hyveiden mukaisesta käyttäytymisestä, vaan myös pohdinnan arvoisia esimerkkitapauksia moraalisesta toiminnasta ja sitä kannattelevista motiiveista⁴³. Samalla ne voivat korostaa hyveiden mukaisen elämään liittyviä jännitteitä ja haasteita. Antiikin tragediat, kuten Sofokleen *Antigone* ovat kertomuksia siitä, mitä tapahtuu, kun moraaliset vaatimukset ovat ristiriidassa keskenään, jolloin on mahdotonta toimia täysin hyveellisesti.

Nykyisten ekokriisien aikana esimerkiksi ruotsalaista Greta Thunbergia voi hyvin perustein pitää moraalisenä esimerkkinä⁴⁴. Thunberg ei ole kuitenkaan esimerkki pelkästään

42 MacIntyre 2004, 148–154

43 Zagzebski 2017

44 Mansikka-aho, Varpanen, Lahikainen & Pulkki, julkaisematon käsikirjoitus

siksi, että hänen toimintansa voi katsoa ilmentävän rohkeutta ja totuudellisuutta. Hän on myös kiistelty hahmo, jonka ympärille kietoutuvat väittelyt kertovat jotain olennaista aikamme poliittisista, yhteiskunnallisista ja moraalisisista jännitteistä. Tarinat voivat siis tuoda esiin yllä kuvattuja moraalisen toiminnan kipupisteitä ja ristiriitoja sekä esimerkkejä niiden kanssa elämisestä. Ne voivat lisäksi tuoda esille tapoja, joilla ihmiset jo nyt oppivat elämään ilmastokatastrofin seurausten keskellä⁴⁵.

Tarinat voivat myös peittää yhteiskunnallisten ja poliittisten ilmiöiden monimutkaisuutta.⁴⁶ Niillä voidaan esimerkiksi luoda viholliskuvia. Tarinoiden avulla tehdään myös yritysten viherpesua: ne voivat brändätä itsensä ekologisesti kestäviksi sekä tekstiin että kuvaan perustuvan tarinoinnin keinoin, mikä ei kuitenkaan välttämättä todista niiden toimivan ekologisesti kestäväällä ja hyveellisellä tavalla⁴⁷. Ekologinen tarinointi voi pahimmillaan olla niin sanottu epäperformatiivi⁴⁸: kun julistetaan ympäristöystävällisyyttä kertomalla kyllin inspiroiva tarina, voidaan olla oikeasti tekemättä mitään tai toimia jopa entistä kestävämmillä tavoilla.

Karkea esimerkki tarinallistamisen epäonnistumisesta on tapaus ”Entrepreneurs’ Expedition Greenland”. Kesällä 2022 suomalaisista yritysjohtajista muodostunut retkikunta kiipesi Grönlannissa vuorelle, jonka se nimesi Mount Innovationiksi.

45 Taylor 2020

46 Mäkelä ym. 2018

47 Ks. esim. Kilpailu- ja kuluttajavirasto 2022

48 Ahmed 2016

Tempauksen tarkoituksena oli ”selvittää miten ilmastonmuutoksen etenemisen voisi pysäyttää” sekä kiinnittää huomiota innovaatioiden tarpeeseen. Vuoren tarkoituksena oli symboloida haasteen suuruutta, ja sen kiipeämisen sinnikkyuden ja rohkeuden hyveitä. Päämääränä oli lisäksi kertoa tarina, jossa yritysjohtajat näkevät ympärillään jäätiköiden sulamisen ja päättävät ryhtyä toimiin. Yritysjohtajat kertoivat aikovansa kilpailla jatkossa keskenään parhaimmista innovaatioista ja ekologisessa sijoittamisessa. Suuremman huomion sosiaalisessa mediassa sai kuitenkin se, että yritysjohtajien joukko lensi Grönlantiin valloittamaan luontoa – luonnon kustannuksella eli hiilidioksidipäästöjä lisäten. Lisäksi heidän toimintansa katsottiin korostavan ekologisesti tuhoisan kapitalismin hyveitä, kuten kilpailullisuutta.⁴⁹

Tarinat pyrkivät ilmaisemaan sitä, mikä on arvokasta, vaikkei niiden luonteesta ja kytköksistä eettisiin käytäntöihin voi koskaan olekaan täyttä yksimielisyyttä. Tässäkin kirjassa esiintyvät keskustelut koskettavat myös yksittäisen ihmisten elämänkaarta: tarinoita ja esimerkkejä. Ne kertovat yksittäisten ihmisten elämästä ja ratkaisuista sekä tavasta ymmärtää hyveiden rooli omassa toiminnassa. Tarkoituksena ei ole tarjota yleisiä moraalisaäntöjä kaikille muille. tarinat eivät näet lopulta kerro yksiselitteisesti mitään siitä, miten juuri sinun olisi hyvä toimia omassa elämässäsi, vaan haastaa hyve-eettiseen pohdintaan. Fronesiksesta, käytännöllisestä järjestä ei ole poispääsyä.

49 Manninen 2022.